

КАФЕДРИ ГЕОЛОГІЇ РОДОВИЩ КОРИСНИХ КОПАЛИН НАВЧАЛЬНО-НАУКОВОГО ІНСТИТУТУ "ІНСТИТУТ ГЕОЛОГІЇ" КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА – 75!

У 2019 році виповнюється 75 років із дня заснування **кафедри геології родовищ корисних копалин** геологічного факультету (нині — Навчально-наукового інституту "Інститут геології" Київського національного університету імені Тараса Шевченка¹).

Власне кафедра геології родовищ корисних копалин створена у Київському університеті у 1944 р., але основні засади вивчення родовищ корисних копалин закладені набагато раніше, практично з моменту зародження та становлення геологічної школи Київського університету (1834—1891) на кафедрі мінералогії та геогнозії, яку впродовж 46 років як завідувач очолював К.М. Феофілактів (1845—1891).

Вивчення геологічної будови України у зв'язку з пошуками та видобутком корисних копалин триває від найдавніших часів донині. Зокрема, про існування кам'яного вугілля в Донбасі відомо було ще за часів запорізького козацтва, в Поліссі численні залізні "гути" існували наприкінці XVIII — на початку XIX століття; відомо про існування у цей час соледобувної промисловості в Закарпатті, Східній Галичині, а трохи пізніше — нафтодобувних промислів у Передкарпатті.

Павло Аполлонович Тутковський (1858—1930), який був обраний приват-доцентом кафедри географії Київського університету (1913), а в 1914 р. — професором цієї ж кафедри, приділяв багато уваги вивченню корисних копалин України. У роки Першої світової війни він брав участь у роботі з забезпечення військової

індустрії корисними копалинами. Учений описав каоліни Чернігівської губернії, бурштин, туфи та базальти Рівненщини, мармури Житомирщини.

Видатний геолог **Володимир Іванович Лучицький** (1877—1949), наукова діяльність якого протягом багатьох років була пов'язана з Київським університетом, вивчав проблеми Українського щита (УЩ) і корисних копалин, пов'язаних із цією структурою. Дуже багато зробив В.І. Лучицький для створення в Україні власної мінерально-сировинної бази каолінової промисловості. Каоліну він присвятив велику кількість праць, у тому числі і широко відому монографію "Каолины Украины" (1927).

Петро Миколайович Чирвінський (1880—1955), який свою наукову і педагогічну діяльність у Київському університеті почав у 1902 р., видав підручник "Курс месторождений полезных ископаемых" (1925). З ім'ям його брата Володимира Миколайовича пов'язані перші детальні дослідження фосфоритів України.

Провідні геологи Київського інституту народної освіти (М.І. Безбородько, В.І. Лучицький, В.І. Крокос, Б.Л. Лічков та ін.) виконали чимало досліджень, які мали теоретичне і практичне значення. Так, В.І. Лучицький уперше склав геологічну карту і карту корисних копалин території України, що протягом багатьох років слугували основою для планування геологорозвідувальних робіт. Ці карти лягли в основу складеної в 1928 р. професором університету Миколою Івановичем Безбородьком (1883—1937) першої геохімічної карти УРСР, яка поклала початок використанню геохімічних методів для пошуку і прогнозу корисних копалин в Україні. У 1926 р. надруковано сте-

¹ 2014 року геологічний факультет Київського університету реорганізовано у Навчально-науковий інститут "Інститут геології".

Семененко Микола
Пантелеймонович
Semenenko Mykola
Panteleimonovych

Белевцев Яків Миколайович
Belevtsev Yakiv Mykolayovych

нографічний курс лекцій М.І. Безбородька стосовно родовищ корисних копалин.

У 1923—1924 рр. новим у діяльності Укргеолкому² стало складання карт різних геологічних систем, систематизація бібліографії геологічної літератури 1918—1923 рр., складання оглядів гірничої промисловості України. Видано збірник про корисні копалини, в якому

² Український геологічний комітет (УГК) неодноразово перейменовувався. Нині — Державна служба геології та надр (Держгеонадра) України (Указ Президента України від 09.12.2010, № 1085/2010), координується Кабінетом Міністрів України через Міністра екології та природних ресурсів України.

були статті "Уголь Украины" (Б.Л. Лічков), "Графиты Украины" (В.М. Чирвинский), "Каолиновые месторождения Подолья" (О.Є. Зеленко), "Железная руда Волыни" (С.Г. Коклик), "Никопольское марганцевое месторождение" (М.В. Черногорова), "Ртуть Украины" (М.І. Ожегова).

1933 р. Київський інститут народної освіти ліквідовано і відновлено Київський державний університет, у складі якого було створено геолого-географічний факультет, на якому серед інших функціонувала кафедра петрографії та корисних копалин (М.І. Безбородько, М.Г. Світальський, Л.Г. Ткачук, І.С. Усенко).

Кафедра геології родовищ корисних копалин на геологічному факультеті Київського університету, як зазначено вище, створена у 1944 р. за клопотанням академіка **Миколи Пантелеймоновича Семененка**, яку він і очолював до 1953 р. М.П. Семененко визначив напрямок науководслідницької роботи нової кафедри, запропонував перелік загальних і спеціальних дисциплін. Вийшла в світ його фундаментальна праця "Структура рудних полів Криворожських железорудных месторождений" (1946), яка підбила підсумки багаторічних, розпочатих ще до війни, польових і камеральних досліджень Миколи Пантелеймоновича за участю криворізьких геологів, у тому числі майбутнього академіка АН України Я.М. Белевцева. Вихід у світ цієї монографії, у якій уперше детально охарактеризовані геологічні структури, що контролюють зруденіння заліза, став видатною подією у вивченні Криворізького басейну і значною мірою визначив успіх його подальшої геологічної розвідки та розробки. Ця монографія та інші праці М.П. Семененка, опубліковані в 1948—1950 рр., мали значний вплив на розвиток нових напрямів досліджень у геології корисних копалин України.

Створення і подальша розбудова кафедри геології родовищ корисних копалин нерозривно пов'язані також із діяльністю академіка АН УРСР **Якова Миколайовича Белевцева**, який протягом 1951—1953 рр. працював на ній на посаді професора. У цей час він заклав основи дуже важливих у практичному плані курсів "Структури рудних полів та родовищ" і "Металогенія".

Варто відзначити також праці цього періоду професора кафедри **Леоніда Даниловича Розова**, присвячені Львівсько-Волинському кам'яно-вугільному басейну, корисним копалинам сте-

пової зони УкрРСР, у яких він дає геолого-економічну оцінку та перспективи подальшого розвитку сировинної бази цих регіонів.

У 1953—1955 рр. кафедру корисних копалин очолював професор **Євген Васильович Шевченко**. У цей період під керівництвом доцента **Василя Івановича Бартошевського** створено першу на факультеті мінераграфічну лабораторію, закуплено сучасні прилади та апаратуру, зібрано великі еталонні колекції аншлифів руд. Обов'язковим для студентів геологічного циклу стає мінераграфічний практикум. Фактично все життя Василя Івановича було пов'язано з геологічним факультетом, який він закінчив у 1938 р. В.І. Бартошевський брав участь у геологічній зйомці території України, вивчав геологію Волинського родовища пегматитів, чарнокіти Інгуло-Інгулецького вододілу, лужні породи північно-західної частини УЩ. У 1955 р. він публікує монографію "Щелочные породы Вольни и их связь с рапакиви", в якій довів метасоматичний генезис лужних порід (район Волинського пегматитового поля) і зв'язок їх з зонами тектонічних порушень у гранітах рапаківі. В.І. Бартошевський здійснив одне з перших в Україні петроструктурне дослідження низки гранітних масивів північно-західної частини УЩ (1956—1957). У 1961—1963 рр. він вивчає металогенічні особливості лужних порід і метасоматичних утворень Сущано-Пержанської тектонічної зони.

З 1955 р. кафедру родовищ корисних копалин протягом 20 років (до 1976 р.) очолював доцент **Вацлав Костянтинівич Куліковський**, за винятком 1963 р., коли кафедрою завідував В.І. Бартошевський (помер у 1963 р.). Викладачі і співробітники кафедри вивчають у цей період переважно рудні родовища України, Казахстану та інших районів СРСР. У Північному Казахстані вивчали петрографію, структуру і металогенію найпоширенішого тут криккудукського гранітоїдного комплексу і генетично пов'язаних із ним скарнових родовищ заліза з метою розширення сировинної бази "Казахстанської магнітки" (Темір-Тау). У цих роботах брали участь В.К. Куліковський, В.І. Бартошевський, Г.Ф. Виноградов, а також викладачі інших кафедр, співробітники НДС³ і сту-

³ Науково-дослідна лабораторія фізико-хімічних досліджень гірських порід (зараз — Науково-дослідний сектор фізико-хімічних досліджень гірських порід — НДС).

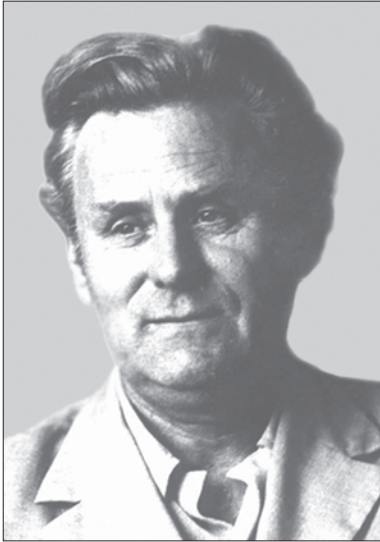
Куліковський Вацлав
Костянтинівич
Kulikovskiy Vatslav Kostyantynovich

Виноградов Геннадій Федорович
Vinogradov Gennadiy Fedorovich

денти старших курсів (в т. ч. майбутні викладачі університету О.В. Зінченко, І.М. Остафійчук). У 1960 р. виходить монографія "Корисні копалини України" (В.К. Куліковський, В.Т. Латиш, Ф.А. Руденко).

Геннадій Федорович Виноградов організував на кафедрі госпрозрахункову мінерало-петрографічну лабораторію, головним напрямом роботи якої було вивчення мінеральної сировини для промисловості будівельних матеріалів України. Існування цієї лабораторії та її плідна науково-прикладна робота сприяли відкриттю на кафедрі корисних копалин спеціалізації "нерудні корисні копалини", підготовка студентів за якою здійснювалася до 1995 р. По-

Добрянський Юрій Євгенович
Dobryansky Yuriy Yevgenovych

Щербань Ігор Павлович
Shcherban Igor Pavlovych

мітно поліпшив навчальний процес студентів із зазначеної спеціалізації підручник "Родовища неметалевих корисних копалин" доцента В.К. Куліковського (1974).

У 1977 р. кафедру очолив відомий рудознавець, випускник Київського університету 1941 р., лауреат Державної премії України у галузі науки і техніки професор **Всеволод Ігорович Скаржинський**, запрошений до Університету в 1976 р. В.І. Скаржинський — один з авторів фундаментальних монографій "Металогенія України і Молдавії" (1975), "Тектоно-магматическая активизация регионов Украины" тощо.

У 1987—1989 рр. кафедрою завідував доцент **Юрій Євгенович Добрянський** — талановитий викладач, високоерудований фахівець, постій-

ний консультант Київського Метробуду. Зокрема, за рекомендаціями Ю.Є. Добрянського змінена технологія проходки тунелів під час будівництві метрополітену на ділянці станцій "Палац Україна" — "Либідська". Завдяки цьому було заощаджено значні кошти, скорочено терміни будівництва, вдалося уникнути аварійних ситуацій. За цю роботу Міжвідомчий республіканський комітет висунув кандидатуру Ю.Є. Добрянського на здобуття Державної премії УРСР (1974).

У 1989 р. на кафедру геології корисних копалин було запрошено професора **Ігоря Павловича Щербаня** — відомого фахівця у галузі гідротермально-метасоматичних процесів рудоутворення. Він очолював кафедру до смерті — 5 січня 1997 р. Разом із ним на кафедру прийшли його учні, молоді кандидати геолого-мінералогічних наук — *Володимир Всеволодович Шунько* і *Віктор Іванович Шевченко*, а трохи пізніше (1995) — *Михайло Васильович Курило*. Праці І.П. Щербаня, присвячені проблемам комплексного мінералого-петрографічного та фізико-хімічного вивчення метасоматитів України, Алтає-Саянської області, Забайкалля, Казахстану, Середньої Азії та Далекого Сходу, забезпечили йому авторитет провідного фахівця в галузі низько- та середньотемпературного метасоматозу. Під його керівництвом у 1990-ті роки здійснено низку цікавих, значною мірою піонерних досліджень умов утворення найголовніших формацій навколорудних метасоматитів, оцінено їхнє пошукове значення.

Необхідно згадати і навчальну та громадську діяльність доцентів *Р.С. Фурдуй* та *В.М. Нероденка*, які перейшли на кафедру в 1984 р. з кафедри загальної та історичної геології, зберігши характер педагогічного навантаження і наукові інтереси попереднього місця роботи.

Доцент **Ростислав Сергійович Фурдуй** викладав нормативні курси геотектоніки, екології, а також спецкурси, пов'язані з застосуванням аеро- і космометодів у геологічній зйомці і пошуках корисних копалин. Окрім того, Р.С. Фурдуй — відомий популяризатор знань про загадкові явища природи й особливості професії геолога. Як член Географічного товариства США і Товариства стародавньої астронавтики він брав участь у міжнародних конгресах цих товариств і виступав на них з доповідями. Неодноразово читав науково-популярні лекції в Київському планетарії, на радіо і телебаченні.

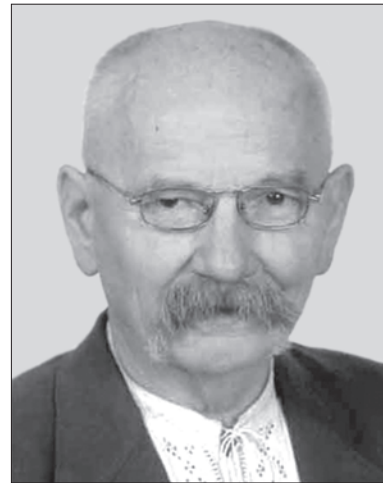
Неординарною особистістю на факультеті був також і доцент **Володимир Минович Нероденко**. Коло його інтересів (крім викладацької та наукової роботи) протягом усього часу роботи в Університеті пов'язане з історією українського етносу, фольклору та хореографії. Наукова діяльність В.М. Нероденка пов'язана з дослідженням мезокайнозою України. 1989 року він у співавторстві з працівниками Мінгео УРСР розробив і опублікував стратиграфічні схеми і легенди мезо- та кайнозойських утворень (окрім четвертинних) для геологічних карт масштабу 1 : 25 000. Від 1950-х рр. він керував створеним ним Народним фольклорно-етнографічним ансамблем "Веснянка". Брав участь у передачах на радіо і телебаченні, в кіно ("Тіні забутих предків", "Назар Стодоля", "Вечори на хуторі біля Диканьки", "Майська ніч" та ін.). В.М. Нероденко — автор лібрето кількох балетних спектаклів у Національній опері: "Наймичка", "Купала", "Анна Ярославна — королева Франції". За активну діяльність на мистецькій ниві В.М. Нероденку присвоєно звання Народного артиста України. 9 грудня 2006 р. обірвалося життя одного з найякравіших представників колективу кафедри.

З 1997 р. кафедру геології родовищ корисних копалин очолював кандидат геолого-мінералогічних наук доцент **Дмитро Миколайович Щербак**, який у 2000 р. захистив докторську дисертацію, а в 2002 р. отримав звання професора.

Від 1997 до 2004 рр. колектив кафедри поповнився новими працівниками: доцентом **Олександром Вікторовичем Грінченком** (1997), доцентом **Володимиром Альбертовичем Михайловим** (1999), який у 2003 р. захистив докторську дисертацію на тему "Металогенія золота зеленокам'яних структур докембрію", доцентами **Олександром Васильовичем Омельчуком** (2000) і **Віктором Володимировичем Огарем** (2002). У цей час наукові інтереси кафедри були спрямовані на вивчення родовищ України і світу, зокрема організовано прогнозно-металогенічні дослідження в Приазов'ї, Закарпатті, Гвінеї, Ірані; з'ясувалися умови утворення корисних копалин морів та океанів, зокрема залізо-манганових конкрецій і фосфоритів Світово-го океану. Видано серію монографій: "Металлогенія золота зеленокаменних структур докембрія" (2002), "Металлогенические особенности основных генетических типов зеленокаменных поясов" (В.А. Михайлов, 2003),

Фурдуй Ростислав Сергійович
Furdui Rostyslav Serhiyovych

Нероденко Володимир Минович
Nerodenko Volodymyr Minovych

навчальні посібники: "Основи екології" (В.А. Михайлов, 2001), "Металогенічні епохи і корисні копалини України" (Д.М. Щербак, М.В. Курило, В.І. Шевченко, 2002), "Основи геотектоніки" (В.А. Михайлов, 2002) і підручники "Неметалічні корисні копалини України" (під редакцією Д.М. Щербака, 2003). "Загальна геотектоніка з основами геодинаміки" (В.А. Михайлов у співавт. з В.В. Шевчуком, 2004).

2004 року кафедру очолив доктор геологічних наук, професор **Володимир Альбертович Михайлов**, який тоді ж був обраний деканом геологічного факультету (2004—2007, 2013—2014), а в 2014 р. — директором ННІ "Інститут геології".

Починаючи з цього часу поряд із традиційними прогнозно-металогенічними досліджен-

нями, вивченням металогенії золота, кольорових та рідкісних металів, неметалічних корисних копалин тощо, на кафедрі розвивається напрям з економічної геології, курс якої запроваджено в обов'язкову програму підготовки бакалаврів, напрям з геології нафти і газу. Видано нові монографії: "Урановые руды мира. Геология, ресурсы, экономика" (2004), "Геохимия, минералогия, генезис и классификации месторождений урана" (2006), підручники "Загальна геотектоніка з основами геодинаміки" (2005), навчальні посібники "Основи економічної геології" (2006), "Металогенія золота раннього докембрію" (2006), "Мінерально-сировинна база флюсової сировини України" (2010), "Редкоземельные руды мира. Геология, ресурсы, экономика" (2010), "Мінерально-сировинна база флюсової сировини" (2010), а також серія підручників з геології родовищ корисних копалин України: "Металічні корисні копалини" (2007), "Неметалічні корисні копалини України" (2008), "Горючі корисні копалини України" (2009).

На кафедру прийшли як досвідчені науковці — доктор геолого-мінералогічних наук **Василь Миколайович Загнітко** (з 2005 р. — за сумісництвом, з 2006 р. — професор кафедри), так і молоді вчені: **Марія Михайлівна Курило** (з 2006 р. — за сумісництвом, з 2007 р. — асистент кафедри) та **Олександр Володимирович Дубина** — випускник кафедри, який повернувся в *Alma Mater* в 2012 р. на посаду доцента після навчання в аспірантурі та роботи в Інституті геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М.П. Семененка НАН України (ІГМР) НАН України і захисту докторської дисертації на тему "Геохимия лужных пород Украинского щита" (2009).

Значно посилюються наукові роботи — співробітники кафедри виконують дослідження за держбюджетними темами "Розробка новітніх технологій петролого-геохімічного, петрофізичного, структурно-тектонічного та біостратиграфічного моделювання еволюції геологічних формацій з метою оцінки перспектив їх рудоносності та гідро- і інженерно-геологічних досліджень під час вирішення завдань раціонального використання корисних копалин" (2000—2005) і "Розробка моделей різномасштабних геологічних систем на базі новітніх технологій як теоретичної основи забезпечення приросту запасів корисних копалин та їх раціонального використання" (2006—2010), беруть

участь у госпдоговірних роботах: прогнозно-металогенічних дослідженнях рідкіснометалевого зруденіння Ірану (В.А. Михайлов, 2001), молібденового — Приазов'я (В.А. Михайлов, В.В. Шунько, Л.С. Михайлова, 2002—2003), золоторудного — Гвінеї (В.А. Михайлов, 2003—2004), Танзанії (В.А. Михайлов, 2018) та Ліберії (В.А. Михайлов, В.М. Загнітко, В.М. Гулій, 2012—2013), уранового — в Мавританії (В.М. Загнітко, 2013—2018).

3 грудня 2015 р. і дотепер кафедру очолює доктор геолого-мінералогічних наук, професор **Василь Миколайович Загнітко**. Кафедра продовжує активну наукову діяльність у сфері вивчення як традиційних видів корисних копалин, так і нових напрямів. Зокрема, В.А. Михайлов та В.М. Загнітко були виконавцями великого проекту із вивчення нетрадиційних видів вуглеводневої сировини, виконання якого завершилось виданням восьми томної монографії "Нетрадиційні джерела вуглеводнів України" (2014) та випуском навчального посібника "Нафта і газ сланцевих порід, ущільнених колекторів, метан вугільних басейнів" (2016). Триває розвиток геолого-економічного напрямку, зокрема за участі доцента М.М. Курило видано монографії, посібники та підручники з цього напрямку: "Геолого-економічна оцінка родовищ корисних копалин" (2011), "Економічна оцінка родовищ залізистих кварцитів" (2010), "Нормативно-правове регулювання надрокористування" (2012), Базові терміни і поняття економічної геології (2015). За традиційними напрямками вийшли друком декілька монографій співробітників кафедри у співавторстві з іншими дослідниками, зокрема, "Геолого-геофизические критерии рудоносности и металлогения областей субдукции УЩ" (Є.М. Шеремет та ін., 2011), "Геолого-геофизическая модель Немировско-Кочеровской шовной зоны УЩ" (В.А. Анциферов та ін., 2008; "Субщелочной докембрийский магматизм и тектоно-геофизические особенности Восточного Приазовья" (Є.М. Шеремет та ін., 2010) тощо.

Кафедра активно співпрацює з науковими установами Національної академії наук (НАН) України (Інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення імені М.П. Семененка, Інститут геологічних наук, Інститут геофізики та ін.), галузевими організаціями (УкрДГРІ, "Наука-нафтогаз", Державна комісія України по запасах корисних копалин, геологічні експе-

диції). Активно розвиваються контакти із зарубіжними навчальними та виробничими закладами. До читання лекцій і проведення науково-дослідних семінарів широко залучаються співробітники НАН України та інших організацій.

Представники кафедри беруть активну участь у редколегіях вітчизняних та міжнародних журналів та збірників геологічного профілю, як члени та співголови організації міжнародних та всеукраїнських нарад, конференцій, симпозіумів тощо.

Плідно працюють викладачі кафедри в напрямі підготовки кадрів вищої кваліфікації,

зокрема, тільки за останні 10 років аспірантами та пошукувачами на кафедрі було захищено 12 кандидатських дисертацій.

Натепер геологічна галузь переживає важкі часи і мотивація професії геолога, на жаль, падає, але саме навчальні заклади, в тому числі кафедра геології родовищ корисних копалин, покликані зберегти потенціал геології в Україні, який, ми віримо, ще розвинеться в майбутньому і допоможе нашій державі нарощувати мінерально-сировинну базу і бути серед найвпливовіших геологічних осередків світу!

В.М. ЗАГНІТКО

Надійшла 24.10.2018